

תוכן עניינים

1	הקדמה
2	מהלך העבודה.....
3	1. הציוויליזציה ה(פוסט)מודרנית
3	הפוסט-מודרניות כניגודה של המודרניות.....
4	הפוסט-מודרניות כרכיב אינטגרלי במודרניות.....
6	2. "שם הורד" 6
6	תקציר העלילה.....
8	המודרניות נגד ימי-הביניים.....
10	אימת האבסורד.....
12	מבוכת המודרניות.....
14	רומן אמביוולנטי.....
15	3. "המטוטלת של פוקו" 15
17	המסר הקטלני של העידן ה(פוסט)מודרני.....
19	"המטוטלת" כספר משלים ל"שם הורד".....
20	סיכום
21	ביבליוגרפיה

הקדמה

אומברטו אקו הוא חוקר וסופר אשר הן תרומתו לתחום הסמינטיקה והן יצירתו הספרותית נחשבות לאבני דרך משמעותיות בתולדות ההגות הפוסט-מודרנית (Butler, 2002: עמ' 32, 126). ואולם, באיזה מובן אומברטו אקו אמור להיות הוגה "פוסט-מודרני" בדיוק? האם במובן שהוא מקדם את הלך הרוח הפוסט-מודרני, כלומר במובן שהוא מגלם בעבודתו את ה"התפכחות" מן המודרניות? האם אקו מטיל ספק בסמכותו של המדע, כופר באידיאלים של הנאורות ותורם לרלטיביזם הפרוע בעידן שלאחר "מות האלוהים"? או שמא אקו הינו הוגה "פוסט-מודרני" רק במובן שהוא עוסק בהרחבה בסוגיות המאפיינות את ההגות הפוסט-מודרנית – במובן שהוא לוקח חלק חשוב בשיח זה – בעוד שעמדתו ביחס לפוסט-מודרניות איננה בהכרח עמדה של הזדהות, ואולי זו אף עמדה של ביקורת וחשש?

עמדתו של אקו ביחס לפוסט-מודרניות איננה תמיד ברורה. הן ב"שם הורד" (1998) והן ב"מטוטלת של פוקו" (1991) ניתן למצוא רמזים לכאן ולכאן. מחד גיסא, נראה שאקו נהנה להתגרות בקוראיו עם מוטיבים של הביקורת הפוסט-מודרנית, כאילו הוא מכיר בערכם ומזדהה עם בשורתם. בכל אחד מן הרומנים אנו מוצאים טשטוש בין לשון ומציאות; היפר-משמעות שהוא חוסר-משמעות; סימנים המצביעים לעבר סימנים אחרים בלי עוגן טרנסצנדנטי. אקו חוקר, מפתח ומשחק במוטיבים פוסט-מודרניים בבקיאות רבה וברגישות עמוקה. הוא אינו עושה רושם של מישהו המתבונן על הפוסט-מודרניות מבחוץ, אלא הוא כמי שפונה אלינו מבפנים לשתפנו בהתרגשותו ותגליותיו.

מאידך גיסא, ביצירותיו אלה של אומברטו אקו ישנם גם היבטים שמרניים, כלומר חשדניים ביחס לבשורה הפוסט-מודרנית (Butler, 2002: עמ' 126). גם הגיבור של "שם הורד" וגם זה של ה"מטוטלת של פוקו" מדברים בשם התקוות של המודרניות, ומתייצבים בשלב זה או אחר נגד הניהיליזם של הפוסט-מודרניות. דרך תלאותיהם של גיבורים אלו אנו לומדים שכאשר האדם הוא אלוהים הוא עלול גם להיות שטן, ושמוכי הטקסט המסתעפים לנצח ללא מגע עם אמת טרנסצנדנטית הם לא פעם מלכודות מוות. ניתן למצוא בכך כתב אשמה חמור נגד הטירוף של הפילוסופיה הרלטיביסטית ונגד הכיעור של תרבות האבסורד. אפשר לשמוע אצל אקו קינה על אובדן התמימות במערב וגעגוע לתקוותיה של המהפכה המדעית ולערכי הנאורות.

מה עלינו להבין מכל זאת לגבי ה"פוסט-מודרניות" של אומברטו אקו? האם אקו הוא מבקר פוסט-מודרני, או שמא מבקר של הפוסט-מודרניות? בעבודה שלהלן אשיב על כך: כן! כלומר, אקו הוא גם וגם. אקו מפגין ביצירתו עמדה דו-משמעית ביחס לערכים והרעיונות שהוא מוצא בלב ליבה של הציוויליזציה המערבית בעת החדשה, ערכים ורעיונות שהינם עבורו מודרניים ופוסט-מודרניים כאחד.

מהלך העבודה

מפתח חשוב להבנת יחסו של אומברטו אקו לפוסט-מודרניות הוא ללכת אל מעבר להנגדה בין מודרניות לבין פוסט-מודרניות (למרות שזו הייתה הנחת המוצא בשאלת המחקר הנוכחי). בפרק הראשון אטען שבמובן חשוב,

1. הציוויליזציה ה(פוסט)מודרנית

לפני שניגש ליצירותיו של אקו, עלינו עוד לעשות מעט עבודה מקדימה. בפרק הקצר הבא, אנסה להסביר מה כוונתי, בעבודה זו, בביטוי "פוסט-מודרניות". לאחר מכן אראה שבמובן מסוים, הפוסט-מודרניות איננה מנוגדת למודרניות אלא אלו צדדים של אותו מטבע. אז נהיה מוכנים לפרש את הרומנים של אקו כאקספרימנטים לביורור היחס הדו-ערכי שלו לתופעה הדו-ערכית שהיא הציוויליזציה ה(פוסט)מודרנית.

הפוסט-מודרניות כניגודה של המודרניות

את הפוסט-מודרניות ניתן להבין כ"התפכחות" מן התמימות של המודרניות (על משקל ה"פוסט-ציונות" כאן בישראל, למשל). זאת בעיקר בעקבות התפתחויות במאה העשרים. נפילת הפיזיקה הניוטונית והחלפתה בתמונת-מציאות אחרת לגמרי הראתה שהמדע לא דווקא מתקדם בקו ליניארי בכל הנוגע להכרת הממשות. מכניקת הקוונטים, על כל מזוריותיה, לימדה שהיקום לא תמיד נאות להלום את אקסיומות התבונה האנושית. באשוויץ נרצח אלוהים סופית; בגולאגים גווע למוות חזון הקדמה החברתית; בהירושימה התפוצצה האמונה של המערב בכוחה החיובי של הטכנולוגיה. מה שנותר הוא משבר אמונה עמוק – ואקום רוחני, או ניהיליזם: "אפשר לכנות 'פוסטמודרני' את חוסר האמון כלפי סיפורי-העל" (ליוטאר, 1999: עמ' 7-8).

במצב זה של יתמות רוחנית, בלי כנסייה, בלי אידיאולוגיה ובלי מדע, נראה שהתממש במידה רבה החזון של פרידריך ניטשה בדבר עולם "בלי אלוהים" שבו האדם יוצר את ערכיו כפי ראות עיניו. מצד אחד, התפתחה (בעיקר באירופה) הן פילוסופיה והן אמנות של ספקנות עמוקה, נרקיסיזם והתמסרות לאבסורד. ומהמצד השני, גילויים של חוסר רציונליות פרועה: דתות ניו-אייג' מתחדשות לבקרים; פסוודו-מדע בלתי ממושמע; תיאוריות קונספירציה משוגעות. ובכן, כאן חוסר אמונה וכאן עודף אמונה, ובעצם הם אותו הדבר: "מאז שבני האדם חדלו להאמין באלוהים, זה לא שאינם מאמינים יותר בדתם, הם פשוט מאמינים בכול".¹ הפוסט-מודרניות, ניתן לסכם, היא תרבות האנרכיזם האפיסטמולוגי. ואולם, יש מקום לסייג את כל זאת, כפי שאעשה עתה.

¹ שם, עמ' 622.